

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА: АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ТА КАТЕГОРІАЛЬНІ МЕЖІ ПОНЯТТЯ

У статті аналізуються підходи до визначення змісту поняття «політична еліта», розкривається єдність і суперечність їхнього сутнісного наповнення, та окреслюються межі смислового співвідношення даного поняття з іншими елітологічними категоріями.

Ключові слова: меритократичний, альтиметричний, репутаційний, позиційний, інституціональний, функціональний підхід, змістовне співвідношення категорій, політична еліта, правляча еліта, правлячий клас, політичний клас.

В статье анализируются подходы до определения содержания понятия «политическая элита», раскрывается единство и противоречия их существенного наполнения, и обозначаются границы смыслового соотношения данного понятия с другими элитологическими категориями.

Ключевые слова: меритократический, альтиметрический, репутационный, институциональный, функциональный подход, смысловое соотношение категорий, политическая элита, правящая элита, правящий класс, политический класс.

The article analyses some approaches to define the concept of «political elite», exposes the unity and contradiction of the conceptual meaning of the approaches, the peculiarities of the meaning contents of the given concept with other elite concerning categories are emphasized.

Key words: axiological, antiemetic, reputational, institutional, functional approach, semantic correlation of categories, political elite, ruling elite, ruling class, political class.

Протягом ХХ ст. було опубліковано значну кількість праць, присвячених питанням формування та функціонування політичних еліт, їх вивчення стало одним із провідних напрямів сучасних політологічних досліджень, однак і досі тривають дискусії щодо визначення самого поняття «політична еліта». Воно належить до числа найбільш суперечливих категорій політичної науки, що обумовлюється як різноманітністю підходів до визначення змісту даного терміну, так і багатоваріантністю трактувань суміжних з ним категорій, у результаті чого останні можуть ототожнюватися з поняттям політичної еліти. Звідси, як справедливо відзначає знаний російський елітолог Г. Ашин, усі, хто долучається до вивчення еліти, інтуїтивно розуміють, про що йдеться, але згодом неминуче виникають розбіжності, з'являється цілий спектр думок та точок зору, почасти діаметрально протилежних [1, с. 176].

Відома вітчизняна дослідниця Л. Кочубей припускає, що така неоднозначність поняття не є випадковою на даному етапі розвитку як самого суспільства, так і політичної теорії, адже завдяки «приблизності» поняття «еліти» вживають там, де наразі потрібне поглиблення теорії, конкретизація знання [2, с. 97]. Погоджуючись з нею все ж спробуємо проаналізувати сучасні дослідницькі

підходи до визначення змісту поняття «політична еліта», розкрити єдність і суперечність їхнього сутнісного наповнення, та окреслити межі смислового співвідношення даного поняття з іншими, найбільш поширеними в теперішньому науковому середовищі, елітологічними категоріями, що надасть можливість більш чіткого з'ясування змісту досліджуваного терміну.

Почнемо з розкриття смислових варіацій його трактування однією з провідних російських дослідниць у галузі політичної елітології О. Гаман-Голутвіною, з точки зору якої, у науковій літературі склалися три головних підходи до трактування поняття «політична еліта»: позиційний – установлює ступінь політичного впливу тієї чи іншої особи, ураховуючи позицію в системі влади (до еліти відповідно до такого підходу належать, перш за все, члени уряду, парламенту тощо); репутаційний, заснований на виявленні рейтингу політика завдяки експертним оцінкам; такий, що базується переважно на виділенні осіб, які приймають стратегічні рішення [3, с. 98], інакше кажучи концептуальний [4, с. 49].

На нашу думку, останній підхід тотожний функціональному, який заснований на аналізі функцій, що виконуються елітами в соціально-політичній системі [5] у його широкому трактуванні.

Згідно з якою політичну еліту можна визначити як: «суспільну верству, що здійснює владу, забезпечує збереження та відтворення політичних цінностей і політичної системи загалом, діє з метою задоволення потреб та інтересів окремих соціальних груп або всього народу, користується певними перевагами свого суспільного становища» [6, с. 346]. Загалом, прихильники такого розуміння політичної еліти відносять до неї осіб, які безпосередньо зайняті прийняттям політичних рішень та організацією їх виконання безвідносно їхнього офіційного місця в суспільній ієрархії.

Цікавими є доводи відомого вітчизняного дослідника О. Крюкова про те, що в сучасних умовах серед учених існує кілька підходів щодо визначення поняття еліта: ціннісний (аксіологічний), інституціональний і структурно-функціональний [4, с. 57]. Спробуємо ж більш детально розкрити зміст зазначених концепцій. Почнемо з ціннісного підходу, прибічники якого (В. Парето, Л. Боден, М. Вебер, А. Тойнбі, Д. Дюпре) визначальною ознакою політичної еліти вважають духовний аристократизм, заслуги, особисту перевагу (культура, освіта, мораль, воля, фізичний стан) одних людей над іншими [7, с. 183]. У межах аксіологічного напрямку еліта трактується як: «досить вузьке коло людей, які перебирають на себе відповідальність за формування і підтримку фундаментальних цінностей і відповідальної позиції у сфері своєї компетенції» [8, с. 1].

На нашу думку, дане спрямування за своїм змістом ідентичне репутаційному підходу, адже: «...репутаційне розуміння еліти ...припускає включення в неї людей з високою репутацією в різних сферах діяльності. При цьому найчастіше системоутворюючими факторами тут виступають авторитет, інтелігентність, моральна репутація людини, що зводиться в остаточному підсумку до її високого рейтингу в громадській думці» [9, с. 160]. За його критеріями «з двох міністрів в одному й тому ж уряді одного можна визнати представником еліти, а другий так і залишиться простим «міністром» [10, с. 64]. У чистому виді цього підходу дотримувався Х. Ортега-і-Гассет, відносивши до еліти людей, які володіють інтелектуальною і моральною перевагою, почуттям відповідальності [11].

Потрібно відмітити, що хоча аксіологічний підхід до трактування поняття політичної еліти видається дещо ідеалістичним, однак, він залишається суттєвою складовою сучасного розуміння поняття «політична еліта». Адже, як стверджує знаний вітчизняний науковець Ф. Рудич: «Управлінська еліта, якщо вона прагне відігравати роль політичного класу (інакше кажучи, політичної еліти *авт.*), покликана володіти політичною культурою, тобто професійно знати закони суспільно-політичного державного устрою, професійно вміти застосовувати ці знання у своїй сфері, професійно налагоджувати відносини з колегами. При цьому нести правову та моральну відповідальність за стан справ у галузі, якою вона

керує» [12, с. 11]. З цим погоджується й відомий український дослідник М. Шульга, стверджуючи те, що: «політична еліта – це суспільно активна група людей, котра продукує і послідовно відстоює певні світоглядні і ідеологічні цінності, котра має конкретну політичну мету і суспільний проект її втілення, а також широку суспільну підтримку і вагомий вплив на суспільство, яка здатна їх організувати, підняти і повести на певні політичні акції, впливаючи на рішення владної еліти» [13, с. 31].

Інституціональний підхід до визначення еліти поширений у сучасній західній соціології. За цим спрямуванням еліта трактується як група осіб, які займають керівні позиції у впливових соціальних інститутах – урядових, економічних, військових, культурних [4, с. 57]. У межах даної концепції «політична еліта розглядається як неоднорідна, внутрішньо диференційована група, в межах якої можна виокремити вищу еліту – осіб, які безпосередньо впливають на прийняття, чи приймають державні рішення, та середню еліту – осіб, які «обслуговують» вищу: політологів, експертів-вчених тощо» [14].

На наш погляд, інституціональний та позиційний підходи співвідносяться як ціле і частина: адже, якщо з позицій першого підходу до політичної еліти входять особи, що займають керівні позиції у всіх впливових соціальних інститутах, то другого – лише у державних та цільово-політичних, адже навіть за широкого трактування політичної еліти, в межах останнього підходу науковці характеризують її структуру наступним чином: «вища, яка включає в себе провідних політичних керівників і тих, хто займає високі посади в законодавчій, виконавчій і судовій гілках влади; середня формується з великої кількості виборних посадових осіб: парламентаріїв, сенаторів, депутатів, мерів, діячів різних політичних партій і суспільно-політичних рухів; адміністративна, в яку входить вища верства державних службовців (чиновництво), які займають вищі позиції в міністерствах, департаментах та інших органах державного управління» [15, с. 103].

Також, слід зауважити, що не всі дослідники, бюрократичну еліту відносять до політичної. Так, на думку М. Вебера, ареною професійної діяльності справжнього чиновника не має бути сфера політики. Він стверджував, що «чиновники зобов'язані лише управляти, і робити це вони мають неупереджено; звісно, коли не йдеться про питання життєвої важливості для панівного порядку. Навпаки, честь політичного вождя, тобто керівного державного діяча, є... винятково особиста відповідальність» [16, с. 646]. З точки зору цього дослідника, чиновник вихований на дисципліні, а не на ініціативі та боротьбі і тому не спроможний забезпечити розвиток держави і професійно виконувати істинні політичні функції [17]. Таким чином, політик, в уявленні М. Вебера, на відміну від чиновника, володіє лідерськими

якостями. З цим згоден і французький дослідник П. Бурдье, який відзначав, що існує «невипадкова структурна спільність між апаратом і певною категорією людей» [18].

Найбільш впливовими виразниками останнього, структурно-функціонального підходу, стали Г. Лассуел і С. Ліпсет, які стверджували те, що головною ознакою еліти повинен виступати високий статус у системі владних структур. Згідно з даним напрямком до складу політичної еліти належать індивіди, які займають ключові командні позиції в найважливіших інститутах і організаціях суспільства (економічних, політичних, військових), здійснюючи в ньому найбільш важливі керівні функції, та маючи визначальний вплив на вироблення і прийняття найважливіших для суспільства рішень [19]. Отже, даний підхід вбирає в себе інституціональне та функціональне розуміння поняття «політична еліта».

Таким чином, можна виокремити наступні підходи до трактування змісту поняття «політична еліта»: ціннісний, або репутаційний; позиційний; інституціональний; функціональний; концептуальний, або функціональний, у його широкому трактуванні; структурно-функціональний. Однак потрібно зауважити, що в більшості випадків на рівні наукової практики вони зводяться до трьох наступних підходів: меритократичного, альтиметричного та меритократично-альтиметричного. Також необхідно відмітити, що особи, які входять до складу політичної еліти за критерієм першого підходу дістали назву елітарної еліти, а другого – елітної.

При цьому, слід зазначити, що хоча меритократично-альтиметричний підхід не набув широкого вербального поширення, тобто його ціннісна складова у своєму повноцінному сенсі не увійшла до вербальної структури більшості визначень політичної еліти, представлених у науковій літературі (нам вдалося знайти лише чотири подібних дефініції у працях М. Шульги [13, с. 31], Ф. Рудича [20, с. 110], А. Соловійова [21, с. 132-133] та Ю. Левади [22, с. 12]), а фактично являє собою лише неформальний ціннісний додаток до її альтиметричних трактувань, на нашу думку, саме цей підхід на рівні наукової практики є найбільш розпоширеною моделлю інтерпретації терміна «політична еліта».

Вагомим доводом на користь вірності подібного твердження може слугувати трактування політичної еліти при структурно-функціональному підході українською дослідницею О. Лазоренко, яка стверджує, що: «структурно-функціональний напрям наголошує на важливості функцій управління, які визначають владну роль людей, котрі їх виконують. Проте й за цим визначенням еліта – це не просто володарі, можновладці. Доступ до інструментів влади небезвідносний щодо інтелектуальних, моральних якостей носіїв влади» [23, с. 55]. Вчена відзначає, що це принципове питання для теорії і практики елітології [23, с. 55]. Про домінування в політичній науці меритократично-альтиметричного розуміння поняття політичної еліти також свідчать наступні

висловлювання вже згадуваної Л. Кочубей: «Термін «еліта» зараз не означає «краща». Однак сенсові навантаження цього терміна припускають, що представники еліти мають ті чи інші якості, або ресурси найбільшою мірою порівняно з іншими групами» [24, с. 30]. І «номенклатура, на відміну від еліти, виокремлює людей лише за критерієм посад, які вони обіймають. А еліта – це ще й моральний авторитет, і авторитет у суспільстві, це люди, до думки яких дослухаються, люди, які чинять неформальний вплив на соціум» [24, с. 29–30].

Унаслідок того, що на сьогоднішній день іще не має чітко сформульованого визначення терміна «політична еліта», часто виникають тенденції його підміни суміжними з ним за змістом поняттями, які теж характеризуються багатоваріантністю трактувань. Ця обставина актуалізує пошук смислових меж, між такими найбільш вживаними в сучасній політичній науці елітологічними термінами, як: «політична еліта», «правлячий клас», «політичний клас», «владна еліта», «правляча еліта». Тож шляхом зіставлення змістових варіацій даних понять спробуємо окреслити межі їх сутнісного наповнення. Почнемо з аналізу трактувань доктора політичних наук А. Пахарєва, таких дефініцій, як: «правлячий клас», «правляча еліта», «політична еліта».

«Правлячий клас», на думку вказаного вченого, об'єднує всі владні структури та інститути держави, а також суспільно-політичні рухи і партії, які програмно й ідеологічно формують владу. «Правляча еліта», є верхівкою «правлячого класу», своєрідною його інтелектуальною і професійно компетентною аристократією. До «політичної еліти» також належить верхівка правлячих структур усіх гілок державної влади, які приймають закони та інші законодавчо-правові акти, втілюють програмні положення в практичну діяльність, очолюють провідні політичні інститути суспільства, керівництво опозиційних політичних сил (партій, рухів, інститутів громадянського суспільства, громадськості), представники політизованої інтелігенції академічної науки і професура навчальних закладів, керівники і провідні співробітники ЗМІ, учасники творчих спілок та організацій, які беруть активну участь у політичному житті [25, с. 17].

У подібному руслі, хоча і значно вужче визначає два перші поняття і Ф. Рудич, який стверджує, що правлячий клас це ті, хто на даному етапі реально володіє владою, а правляча еліта виступає авангардною частиною правлячого класу. Зміст останньої дефініції – «політична еліта» Ф. Рудич в альтиметричному сенсі трактує, по-суті, аналогічно її визначенню А. Пахарєва [20, с. 109].

Л. Кочубей наводить дещо інше змістове співвідношення зазначених категорій. Зокрема, вчена стверджує, що у класово диференційованому суспільстві правлячим класом виступає буржуазія, яка здійснює управління суспільством через діяльність свого політичного авангарду, найбільш активних у політичному сенсі його членів, які безпосередньо управляють організацією панівного класу, перш за

все – державною машиною. Таким чином, на її погляд, політична еліта є частиною правлячого класу і об'єднує ту його складову, яка володіє навичками професійної політичної діяльності і безпосередньо здійснює державне управління, тобто це політичний авангард правлячого класу, це досить самостійна, відносно привілейована частина суспільства, наділена непересічними психологічними, соціальними й політичними якостями, яка бере безпосередню участь у прийнятті і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади, та найбільшою мірою володіє ресурсами порівняно з іншими групами, бере участь у визначенні довгострокових завдань країни. Вона охоплює найвпливовіші кола та угруповання економічно і політично панівного класу. Це люди, які зосередили у своїх руках значні матеріальні ресурси та ЗМІ [24, с. 29, 31].

Подібним чином визначає змістове співвідношення між зазначеними поняттями і О. Крюков. На його думку, правлячий клас і еліта відрізняються перш за все чисельністю. Вчений стверджує, що: «еліта – частина класу. Якщо клас визначається по своєму місцю в історично визначеній системі суспільного виробництва, по відношенню до засобів виробництва, то еліта – по своїй ролі в політичному управлінні суспільством. Вона об'єднує ту частину пануючого класу, котра має навички професійної політичної діяльності і безпосередньо здійснює державне управління» [26].

Значно ширше трактував зміст поняття «правлячий клас» видатний французький дослідник Р. Арон, який стверджував, що правлячий клас, це привілейовані елементи, які не виконують власне політичних функцій, але, через власну фінансово-економічну могутність, моральний авторитет у суспільстві впливають і на тих, хто править, і на тих, ким правлять [27, с. 35]. Тобто, дослідник не обмежував його структуру буржуазією, долучаючи до неї і впливових у моральному плані представників інших соціальних груп.

Останню із зазначених категорій – «правлячу еліту» Л. Кочубей визначає як групу людей, які посідають впливові позиції як у структурі влади, так і поза нею, які наділені формальними, офіційними повноваженнями, або, не маючи їх приймають найбільш значущі для суспільства рішення в системі політичних відносин [24, с. 29]. (Слід відзначити, що зміст даного поняття в інтерпретації Л. Кочубей є аналогічним змісту категорії «правлячий клас» у трактуванні Ф. Рудича). При цьому дослідниця зауважує, що «правляча еліта» і «владна еліта» не тотожні. Так як участь в управлінні державою можуть брати не лише «владні еліти» [24, с. 29]. Таким чином, під «правлячою елітою», розуміється політична еліта у її широкому функціональному визначенні.

Подібної точки зору щодо співвідношення правлячої та владної еліти дотримується і М. Шульга, який стверджує, що поняття правлячої еліти не тотожне поняттю владної еліти, так як, окрім владної еліти, в суспільстві можуть бути і

інші групи еліт керуючі державою. Виходячи з чого, вчений констатує, що правляча еліта – це люди, котрі займають впливові позиції як у структурі влади, так і поза нею, наділені чи не наділені формальними офіційними повноваженнями, однак виробляючи і приймаючи найбільш значимі для суспільства рішення в системі реальних відносин [13, с. 25].

З такими підходами щодо співвідношення правлячої та владної еліт, а отже, і трактуванням змісту терміна «правляча еліта», узгоджуються думки і М. Пірен, яка у правлячій еліті виділяє відкриту (прозору) та тіньову групи. Де «відкрита правляча еліта – це публічні політики, які здобули певну позицію у державній владі (окремі депутати, члени уряду, державні службовці високого рангу тощо). Тіньова правляча еліта – це ті, хто має сильний вплив на прийняття державних рішень завдяки своєму багатству, діють вони не публічно, а «в тіні» [28, с. 42–43].

Однак, слід зауважити, що не всі науковці розмежовують дані поняття. Так, Ф. Рудич визначає правлячу політичну еліту як меншість суспільства, достатньо самостійну, відносно привілейовану групу (або сукупність груп), яка має відповідні психологічні, соціальні та політичні якості й бере безпосередню участь у формуванні та реалізації політичних рішень, пов'язаних з використанням державної влади, у здійсненні стратегії розвитку суспільства в цілому [12, с. 4]. Чим фактично звужує обсяг поняття, зводячи його зміст до змісту поняття «владна еліта».

І навпаки, значно ширше, визначав правлячу еліту, Г. Лассуел, який наголошував на тому, що правляча еліта не обов'язково активно користується своєю владою, це – середовище, з якого виходять лідери. Відповідно, вчений визначав правлячу еліту досить широко: це особи, які обіймають важливі посади у владних структурах; особи, які раніше були на посадах і залишилися після відставки лояльними до існуючого режиму; ті, хто не належить до формальних інститутів влади, але має великий вплив на прийняття рішень в цих інститутах; члени опозиції які мають значну політичну вагу, з якими змушена рахуватися влада; члени сімей вищих владних структур [2, с. 103].

Насамкінець, розглянемо змістові варіації останньої із зазначених категорій – «політичний клас». Аналіз трактувань якої розпочнімо з її визначення А. Пахаревим, котрий стверджує, що «політичний клас» виступає загально-інтеграційним поняттям, яке охоплює найбільш широке визначення всіх учасників політичного процесу в суспільстві незалежно від владного статусу і керівних повноважень, від ступеня впливовості і важелів управління, від ідеологічних та духовних особливостей, від кількісного та якісного складу тощо. На думку вченого, політичний клас це правляча і політична еліта, політичні лідери, політичні партії і рухи, адміністративно управлінські структури загальнодержавного і регіонального рівня, всі прошарки населення, які більш-менш активно

діють у політичних процесах суспільства [25, с. 17].

Значно вужчого змісту даному поняттю надає Ф. Рудич, який стверджує, що: «Політичний клас являє собою вищі соціальні прошарки, які володіють атрибутами впливу, зосередили у своїх руках реальну владу або прагнуть до неї в основних (ідеологічній, політичній, економічній, зовнішньополітичній) сферах життєдіяльності держави. Це депутатський корпус парламенту, адміністративно-управлінська еліта, еліта судової влади, лідери політичних партій, громадських рухів, керівники впливових політологічних центрів, фондів, політичні технологи, політичні журналісти і коментатори» [20, с. 109]. Слід відмітити, що дане трактування політичного класу по-суті співпадає з визначенням політичної еліти А. Пахаревим, що є яскравою демонстрацією використання різних найменувань для позначення того самого поняття [25, с. 17].

Ще вужче трактування змісту даної дефініції висловлює відома російський соціолог О. Криштановська, яка політичний клас характеризує наступним чином: «У політичному просторі діють актори, які володіють політичним капіталом і знаходяться усередині державної корпорації. Ці актори і складають політичний клас. До нього входять люди, які займаються політикою професійно. Політичний клас є правлячим, адже він займається управлінням і розпоряджається ресурсами влади» [29, с. 63]. І далі: «Політичний клас не є однорідним: усередині себе він має групи, які відрізняються функціями, характером діяльності, способом рекрутації і т. ін. Інакше кажучи, політичний клас складається з бюрократії – чиновників, що призначаються, електрократії – чиновників, що обираються, і легіслакратії – депутатів» [29, с. 64–65].

Відзначимо, що подібним чином, визначають політичний клас і такі вітчизняні дослідники, як М. Головатий, О. Бабкіна, В. Горбатенко. Так, М. Головатий пише: «При визначенні поняття «політичний клас» ми зважаємо на дві основні ознаки. Перша – формальний статус у суспільстві і, почасти, зовсім не суспільне визнання, характерне для політичної еліти. Друга – не лише доступ до ресурсів і технологій здобуття і здійснення влади, владних повноважень. Відтак за усіх об'єктивних обставин політичним класом можна вважати численну армію фактично професійних функціонерів, що посідають вищі адміністративні місця у державі, або інших політичних інститутах на різних рівнях. Саме вони, хоча і формально призначені на свої місця, мають офіційні повноваження, що дозволяють їм ухвалювати рішення. А також впроваджувати їх у життя» [10, с. 65]. У той же час О. Бабкіна та В. Горбатенко додають, що політичний клас – це професійно залучені (ангажовані) в політичну діяльність верстви, що утворюють основну частину політично активних громадян [10, с. 64].

Дещо ширшого змісту даній категорії надає інша, вже згадувана, дослідниця Л. Кочубей, яка «політичний клас», трактує як клас, що здійснює політичний, економічний та ідеологічний контроль за іншими класами суспільства і впливає на його політичну організацію. Відносячи до нього також і ті соціальні прошарки, які формально не пов'язані з політикою, але чинять задушливий вплив на ухвалення політичних рішень та відіграють роль «сірих кардиналів» і у певний період можуть ставати головними дійовими особами політичного процесу [24, с. 29, 31].

Дуже звужене трактування політичному класу висловлює англійський соціолог Т. Боттмор, який доводить, що «політичний клас» вбирає в себе всі ті групи, які здійснюють політичну владу, або мають політичний вплив і безпосередньо ведуть боротьбу за політичне лідерство [10, с. 64–65], тобто по-суті ототожнює його з політичною елітою у її альтиметричному сенсі. Такі думки поділяє і французький дослідник Р. Арон, який стверджує, що політичний клас – це група, яка об'єднує тих, хто безпосередньо здійснює політичні та урядові функції [27, с. 35].

Виходячи із проведеного порівняльного дослідження трактувань найбільш розповсюджених елітологічних категорій можна стверджувати, що:

1. Змістові варіації поняття «правлячий клас», загалом зводяться до визначення правлячого класу, як класу який програмно і ідеологічно формує владу, чи має вплив на неї;

2. Під правлячою політичною елітою найчастіше розуміється авангардна частина правлячого класу. Політична еліта визначається як сукупність верхнього і нижнього ешелону правлячої та опозиційної еліти. А владна еліта трактується як позиційна складова правлячої еліти;

3. Політичний клас є найбільш аморфною дефініцією, зміст якої може коливатися від правлячої політичної еліти до політично активних громадян не вхожих як до правлячого класу, так і до опозиційної політичної еліти.

Наприкінці варто підкреслити, що в сучасній науковій літературі представлені п'ять підходів до трактування змісту поняття «політична еліта», котрі поділяються на дві групи: меритократичну і альтиметричну. До першої – належить репутаційний підхід, до другої – позиційний, інституціональний, функціональний, та структурно-функціональний підходи. Однак, у більшості випадків на рівні наукової практики вони сходяться до трьох напрямків: меритократичного; альтиметричного, в межах якого сталий зміст поняття політичної еліти можна звести до її розуміння як сукупності верхнього і нижнього ешелону правлячої та опозиційної еліти; та найбільш поширеного, хоча й майже не представленого на рівні наукових дефініцій, – меритократично-альтиметричного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашин Г. К. Курс истории элитологии / Г. Ашин. – М., 2004.
2. Кочубей Л. О. Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції / Л. О. Кочубей // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Вип. 17. – Київ, 2009. – С. 96–107.
3. Гаман-Голутвина О. В. Определение основных понятий элитологии / О. В. Гаман-Голутвина // Полис. – 2000. – № 3. – С. 97–103.
4. Крюков О. І. Основні підходи до визначення концепції еліти в суспільно-політичній думці ХХ ст. / О. І. Крюков // Актуальні проблеми держ. упр. Дрідун НАДУ. – 2004. – Вип. 4. – С. 48–59.
5. Мандзій Л. С. Правляча політична еліта України: суть та етапи становлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Л. С. Мандзій. – Львів, 2003.
6. Політологія; за наук. ред. Колодій А. К., 2000.
7. Політологічний енциклопедичний словник; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
8. Лазоренко О. Національна еліта у теоретичному вимірі // Філософські студії. Генеза, 1999.
9. Сурмін Ю. П. Концептуально-методологічні аспекти формування і розвитку української політичної еліти / Ю. П. Сурмін. Збірка «Еліта і цивілізаційні процеси формування націй». Том 2. – К. – 2006. С. 159–173.
10. Головатий М. Ф. Підготовка молодшої політичної еліти як дієвий засіб розвитку політичного консенсусу / М. Ф. Головатий // Політичний менеджмент. – 2007. – Спеціальний випуск. – С. 62–70.
11. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. – 1989. – № 3. – С. 120–145.
12. Рудич Ф. М. Правляча еліта: її місце і роль в утвердженні української держави / Ф. М. Рудич // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2. – С. 3–13.
13. Шульга Н. Этапы становления политической элиты в Украине в годы независимости / Н. Шульга // Социология : теория, методы, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 24–37.
14. Еліта та соціальна зміна: матеріали «Круглого стола» // Філософ. і соціал. Думка. – 1996. – С. 5-6.
15. Політологія под. общ. ред. Грязновой А. – М.
16. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения. – М., 1990.
17. Пахарев А. Д. Политическое лидерство и лидеры : [монографія] / А. Д. Пахарев. – К.: Знання України, 2001. – 270 с.
18. Бурдьє П. Социология политики / П. Бурдьє. – М. : Sosio-Logos, 1993. – 336 с.
19. Теории элит / Г. И. Либман, А. В Варбузов, Э. О. Сухарева // Социально-политический журнал. – 1997. – № 4.
20. Рудич Ф. М. Політичний клас в сучасній Україні: методологічний аспект визначення і характеристик / Ф. М. Рудич // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 17. – С. 108–116.
21. Соловьев А. Политология: политическая теория, политические технологии / А. Соловьев. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 559 с.
22. Левада Ю. Возвращаясь к проблеме социальной элиты // Мониторинг общественного мнения. – 1998. – № 1.
23. Лазоренко О. Модернізаторська еліта і розбудова громадянського суспільства в Україні / О. Лазоренко // Сучасність. – 2004. – № 2. – С. 54–58.
24. Кочубей Л. О. «Політична еліта» і «політичний клас»: класичні та сучасні підходи до визначення понять / Л. О. Кочубей // Політичний менеджмент. – 2008. – Спеціальний випуск. – С. 24–31.
25. Пахарев А. Д. Політико-управлінська еліта України: шляхи становлення, тенденції розвитку / А. Д. Пахарев // Політичний менеджмент. – Спеціальний випуск. 2008. – С. 16–22.
26. Крюков А. І. Эффективное политическое управление и качественная элита: фантастика или реальность? / А. І. Крюков // Зеркало недели. 2009. – 30 апреля.
27. Голота В. Регіональні еліти: сутність, особливості формування і тенденції розвитку / В. Голота // Схід. – 1996. – Березень. – № 4. – С. 35–38.
28. Пірен М. І. Проблеми професійної відповідальності політико-владної еліти в Україні / М. І. Пірен // Соціальна психологія. – 2007. – № 3. – С. 29–35.
29. Криштановская О. В. Анатомия российской элиты / О. В. Криштановская. М. : Захаров, 2005.

Рецензенти: Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., професор;
Курілло В. Є., к.політ.н., доцент.

© Сергатюк Д. А., 2011

Стаття надійшла до редколегії 24.10.2011 р.